Herlovianeren

H. B. Melchior

EN SKOLEMAND FRA OPLYSNINGS-TIDEN

Av EDV. ELLER

For et par år siden fik jeg av en kusine, der er født Melchior, en lille oktav-bog med marmoreret bind og skind-ryg. På titel-bladet står zirligt prentet: „*Miscellanea* poetica & prosaica autore *Hans Bøchman Melchior*. 1793. På dansk: „Blandinger" — eller vi vilde sige: „lidt av hvert i vers og prosa av Hans Bøchman Melchior."

Forfatteren kendte jeg nok, for hans bror var min oldefar, han var i sin tid Herlufsholms store mand og fik et anset navn som zoolog; han har skrevet den første danske natur-historie på dansk.

Min kusines lille bog, som jeg i det flg. kalder „Optegnelserne", gjorde den gamle professor levende og nærværende for mig. Den er skrevet med gotisk skrift og falder i tre avsnit. Først en halv snes lyriske digte — hvoriblandt en længere versificeret fortælling: Vulcan og Venus*). Disse vers stammer fra forf.s studenter-år og viser ingen digteriske evner. Andet avsnit er et par pædagogisk-moralske små avhandlin-

*) Venus har et elskovs-eventyr med en gut i Norge. En av Vulcans spioner overrasker det elskende par og melder sagen til sin herre, der rasende klager til Zeus over hans vanartede datters utroskab. Gudindens venner og veninder får dog gjort den enfoldige smedegud til latter, og han får en ordentlig skylle av Zeus, fordi han vover at anklage hans elskede datter. — Det er alt sammen i tidens stil og grumme traditionelt.

ger — også fra studenter-årene —. Den ene kalder han „Slikvorrenhed", men den handler nærmest om de slemme følger av ulydighed. Den anden: „Skadeligheden af for varme Klæder", sigter på noget ældre læsere og er ganske kvik i sin form**). De er begge ment som bidrag til „Nyegårds nye Samlinger til Kundskabs og Dyds Befordring". Disse samlinger har jeg ikke kunnet opspore. — Tredie avsnit er „Naturhistoriske optegnelser". Dem vender jeg tilbage til senere.

Optegnelserne satte mig igang med at læse, hvad Melchior selv havde skrevet, og opsøge, hvad der var at finde om ham. Der mødte mig en betydelig og meget særpræget personlighed: pædagog, historiker og zoolog, en smuk og — må jeg sige — ædel — søn av oplysnings-tiden.

Mit stof er hentet fra mange spredte, men i og for sig ikke vanskeligt tilgængelige kilder — med det plus, optegnelserne giver.

★

H. B. Melchior er født 1773 i Grenå, hvor hans far var sognepræst. Præstens far havde en bestilling, som Heiberg har gjort udødelig: han var klokker i Grenå. De to må iflg. deres stilling ha tilhørt kirken. Men præsten var født i Fredericia, og klokkerens far var købmand i Fria. og nævnes dær 1660 — måske hans fødselsår. Fria. var anlagt 10 år før, og var fristed bl. a. for jøder, så den nære forbindelse med denne by kan måske — tillige med navnet — være lidt kompromitterende for arier-attesten. Familietraditionen hævder dog, at

**) De to artikler har jeg offentliggjort tillige med en indledning som kronik i „Vestkysten" den 19. juni 1956 under titel „Fra oplysningstiden". Desværre var her titelen på det sidste stykke faldet ud.

slægten ikke er jødisk, og nogen forbindelse med den kendte jødiske slægt av samme navn er ikke påvist. Skoleslægten udtaler navnet med rent k, hvad den anden slægt vist i regelen ikke gør. (Efter at ha sendt manuskr. til trykning, erfarer jeg fra Mosaisk Trossamfund, at „Familienavnet Melchior findes ikke i Fredericias jødiske Annaler for det 17. og 18. Aarhundrede.").

Præsten i Grenå havde 5 sønner og 2 døtre, men vi interesserer os her kun for den ældste søn, Hans Bøchman. Da han var 11 år gammel i 1784, døde hans far. Samme år blev filologen A. W. Brorson — en brorsøns søn av den store salmedigter — ansat som konrektor på Herlufsholm, og da han rejste dertil, havde han den lille Hans Bøchman med sig, og denne var så knyttet til skolen ved Susåen resten av sit liv med undtagelse av de 6 studie-år ved Københavns universitet. Dær studerede han matematik og naturfag, særlig fysik, men rimeligvis også zoologi. Nogen embeds-examen tog han aldrig. 24 år gammel blev han i 1797 lærer — eller „hører", som det kaldtes — på Herlufsholm. 1801 blev han dr. philos, 1820 blev han overlærer og fik titel av professor.

Doktordisputatsen var på latin*) og hed i dansk overs.:

*) Prof. Jac. Badens universitets-journal for 1801 siger: „Den 21. August d. A. forsvarede Hr. Hans Bøchman Melchior, Lærer i Mathematik og Physik ved Herlufsholm Skole, tillige med sin Respondent, B. C. L. Møller, for at erlange den høiste Værdighed i Philosophien, sin Disputats: comparatio inter commoda educationis publicæ & privatæ, og blev derefter offentlig proclameret Magister artium & philosophiæ Doctor." — Respondent kaldtes en mand, hvis opgave det var at støtte præces mod opponenterne ved disputatsen. Skikken med en sådan akademisk væbner på den lærde turnerings-plads blev senere avskaffet. (Se Holberg: „Philosophus udi egen Indbildning", 5. act, 7. sc. Pernilles replik: „Hør du, som est hans famulus ... osv.").

Sammenligning av fordele og mangler mellem offentlig og privat opdragelse. Prof. F. C. Sibbern siger om avhandlingen i sin mindetale over Melchior: „Den regner jeg ikke, da den kun er skrevet, fordi han troede at burde erhverve sig doktorgraden, og sikkert skulde være faldet anderledes ud, dersom han havde avfattet den i modersmålet." Det er jo køligt, og sandt at sige synes vi ikke, den lille avhandling giver ret meget eller har noget videre med videnskab at gøre, men tanker, som vi er vant til, var dengang nye, og bogen røber et sundt syn og virker endnu ret moderne. Fastheden i disposition og gennemførelse er mønsterværdig.

Man kan godt sige, at Melchior var teoretiker. Han var overbevist rationalist, Rousseaus discipel, forstandspræget og uden videre religiøs følelse — for ham var religionen moral — men tolerant og hensynsfuldt-ærbødig overfor andres overbevisning*). Et par steder i Melchiors doktordisputats kan kaste lys over hans religiøse opfattelse:

> § 40. Er der noget Lærefag, der bør være forståeligt og Drengen behageligt, da er det dette [Moral og Religion]: Jo muntrere Sindet er, desto mere åbent og skikket er det til at give Rum for de milde og velvillige Stemninger, som Religionen fremholder; så sandt Læren om Sædelighed og Religion bør sætte mere Sindet end Hukommelsen i Bevægelse, må det blive Lærerens Sag, så vidt som muligt, dertil at benytte de Øjeblikke, da Drengens Sind befindes at være mest modtageligt for de Følelser, som her skulde bibringes ham.

*) Pastor Jul. Schade, der nævnes senere i denne avhandling, skriver bl. a., at Melchior var altfor samvittighedsfuld til med sin villie at ytre noget, der kunde svække disciplenes agtelse for religionen og for de lærere, der havde en anden mening end han; men det var desuagtet kendeligt nok, at han, når han fx. enten var censor eller examinator i religion, eller han måtte følge disciplene i kirke, befandt sig i en meget forlegen og for ham helt usand stilling.

§ 41. ... b: [Religions-Læren] bør aldrig vare for længe; c: den bør være så forståelig, at Drengen kan forbinde klare Forestillinger med de enkelte Sætninger; d: det bør ikke være en Tvang for dem at overvære den."

Hertil knyttes en „Anm.: ... hvor unyttigt, ja endog skadeligt det i de allerfleste Tilfælde er for Sæderne at tvinge Børn til at overvære den offentlige Gudstjeneste."

Tidens pædagogiske tanker gennemtrængte hele hans tilværelse, men blev aldrig død teoretiseren, fordi de udformedes i en meget levende og meget original personlighed, hvis inderste drivfjer i arbejdet var en dyb kærlighed til den ungdom, hvis opdrager han skulde være. Derfor blev han en udmærket lærer. Nogen strålende begavelse med nye og ejendommelige tanker var han ikke.

Da Melchior i 97 tiltrådte stillingen som lærer på Herlufsholm, var den i sin tid udmærkede, men nu helt avfældige Bernth rektor. Han avløstes i 1804 av A. W. Brorson, Melchiors gamle lærer**). Brorson var en udmærket lærer og en tiltalende personlighed, men det blev Melchior, der stærkest satte præg på skolen, og Brorson var stor nok til at lade det ske.

Melchior skabte nye former både for undervisningen og for samlivet på skolen mellem disciplene. Han udarbejdede

**) H. J. Helms skriver i festskriftet „Skovkloster — Herlufsholm. 1135—1935" bl. a.: Da A. W. Brorson s. å. [1784] blev ansat ved skolen, mødte øverste klasses disciple allerede om morgenen halvfulde på klassen og erklærede under høje råb, at de ikke vilde høres av denne unge lærer, men kun av rektor. Brorson sprang øjeblikkelig op på et bord og lod en regn av stokkeslag regne ned over de forbløffede ynglinge, der snart måtte give op overfor den iltre og energiske mand, og fra da av bedredes efterhånden de disciplinære tilstande.

og fik gennemført en ny undervisnings-plan. Den væsentligste ændring var indførelse av naturfag, både fysik og naturhistorie. Deri gik Hrlfsh. i spidsen herhjemme. Han grundlagde skolens samlinger til undervisnings-brug, både fysisk, zoologisk og delvis geologisk. De midler, der blev stillet til hans rådighed, var ikke store. Men Melchior samlede selv og ofrede en stor del av sin beskedne løn på sine samlinger. Han skelnede ikke videre imellem, hvad der var hans private og hvad der var skolens, men han efterlod ved testamente alt, hvad han ejede, til skolen — også sin betydelige bogsamling. Han oprettede også en bogsamling av underholdende literatur for disciplene, og dertil gik midlerne helt av hans egen lomme.

Også på fest-siden av skolens liv satte han sit præg, så det mærkes den dag i dag. En hoved-fest var tidligere kongens fødselsdag. Da opførte man endog skuespil. Nu faldt denne dag under Chr. VII d. 29. Jan., og under Fr. VI d. 28. jan. Det betød, at hele måneden efter juleferien blev optaget av prøver og fest-forberedelser. Med fin historisk sans fik Melchior indført en ny fest til minde om skolens store stifter, Herluf Trolle — underligt nok, at man ikke havde fundet på det før, skønt det nu var halvtredie århundrede efter stiftelsen. Festen blev holdt på Herluf Trolles fødselsdag d. 14. og amatørforestillingen blev henlagt til den — dvs. at resten av måneden reddedes for undervisningen! Det er karakteristisk for Melchior, at han undgik tidens følsomme skuespil ved disse fester. Den eneste digter, han havde smag for, var Holberg — han citerede jævnlig Peder Pårs — og det var Holberg, der blev spillet. Av repertoiret nævnes: Jean de France — Geert Westphaler — Julestuen — Den 11. juni

— Jacob v. Thyboe — Diderick Menschenschreck — Erasmus Montanus, Den Stundesløse — „foruden andre".

Trollefesten slog igennem, den er nu skolens største fest.

Også de kendte fugle-skydninger med bue og pil skyldes Melchiors initiativ.

Hovedsagen var dog det daglige liv. Melchiors forhold til disciplene var præget av en hjærtelighed, munterhed og ligefremhed, der i de tider var noget aldeles enestående. Skolen omfattede normalt disciple fra 11—18/19 år og var delt i 4 klasser. Det var de to yngste, Melchior betød mest for. For mange av de drenge var han både far og mor, en forstående rådgiver og altid hjælpsom ven.

Man trykker sig ved at sige, at han åbnede sit hjem for sine drenge. Ikke fordi han ikke gjorde det, men fordi vi har ondt ved at kalde denne pebersvends værelser et hjem. I sin ungdom skal han ha haft, hvad man dengang kaldte „en inklination", men hun døde. Måske var det medvirkende til at gøre ham lidt sær og få ham til at gå op i sit skolearbejde og øvrige sysler, så al tanke om ægteskab måtte svinde. Dengang havde man råd til at ha originaler som lærere. Melchior var jo ældre samtidig av Borgerdyd-skolens kendte matematiklærer Svenningsen.

Der hænger på Herlufsholm et ret stort maleri av Melchior, smukt malet av den søgte portrætmaler Henrik Olrik (1830—1890), men dets lighed med originalen anfægtes av, at det ikke er malt efter naturen, men efter en tegning av J. N. Prom, der var tegnelærer ved skolen 1831—41. Melchior skal ha været en ret smuk mand. Han var av middelhøjde. På et lidt slikket litografi, der hænger på Herlufsholm, ser han ud som en fornem aristokrat, hvad der i høj

grad strider imod virkeligheden. En tegning af maleren N. J. Bredal fra 1823 på Frederiksborg er langt mere levende. Den mand med den store buede næse og de noget magre

H. B. MELCHIOR
Tegnet 1823 av N. J. Bredal.
Det national-hist. museum på Frederiksborg.

træk kan man godt tænke sig lidt sjusket. Han var noget fir-

skåren, sund og rask, frilufts-menneske til det yderste, tarvelig i alle sine vaner med sin føde og sin påklædning. Han gik — siger en beundrende elev, pastor Julius Schade — altid klædt i grå benklæder og en lang, grønlig frakke, som han tog på, når skræderen kom med den, og brugte dag ud og dag ind, til han måtte ha en avløser, der altid var ligesom den gamle. Han *ejede* en sort kjole! Han skal ha anskaffet den i sin tid, da han skulde disputere for doktor-graden, men brugte den yderst sjældent. Selskabelighed holdt han sig mest muligt fra. Overtøj brugte han næsten aldrig, i regelen heller ikke hat, og det var et særsyn i de dage. — Han var hærdet og hårdfør. I sin doktordisp. citerer han Rousseau: „Jo svagere legemet er, desto mere tar det kommandoen; jo stærkere det er, desto bedre adlyder det. Legemet må ha styrke for at kunne adlyde sjælen: En god tjener skal være stærk." At bruge læge faldt ham ikke ind. Fejlede han noget, var hans kur at „gå sig fra" sygdommen.

Eleverne elskede at komme på hans værelser, skønt vi næppe vilde finde dem hyggelige. Dær holdt drengene værksted for papsløjd og drejerarbejder, som Melchior anskaffede både værktøj og materialer til. Rundt om på bordene lå kadavere av dyr eller fugle, der skulde udstoppes eller undersøges. På stolene flød knogler og andre præparater. Ingen rengørings-kone vovede at rydde op. Vinduerne kunde i regelen ikke lukkes op, fordi han havde fugle, der fløj frit om i hans stue. Det hændte, at luften var næsten uudholdelig, fordi Melchior var ved at behandle dyr, der var rådne; men gjorde disciplene ophævelser, slog Melchior det hen som skaberi.

Tonen i samværet med disciplene var hjærtelig og munter. Melchior indførte det kammeratlige du mellem sig og drengene. Efter tidens forhold var omgangs-formen uhørt familiær. Jul. Schade fortæller, at en elev fx. kunde sige: „Men Melchior, hvorfor slog du mig — eller lod mig sidde over — forleden dag? det var ikke ret gjort; da var du vred," og han kunde svare: „Å nej, det havde du såmænd ærlig fortjent, det kunde du ha godt av, for du har stor lyst til at sludske av dig — det er hans eget udtryk — når du kan komme til det."

Når drengene var hos ham, eller han hos dem, kunde han også fortælle eller læse for dem — mest om vilde dyr og fugle og jagten på dem. Drengene kom nemlig ikke alene til ham, men bad de ham, deltog han gerne i deres små kartoffelgilder, og de kunde altid mærke, at det var ham en glæde at komme. Han tog også del i deres frilufts-lege og udflugter. Dem brugte han også pædagogisk, og han fik mange til at samle på insekter og æg; han lærte dem at udstoppe dyr o. l.*).

Vi må dog ikke tænke os ham som den unge glade lærertype fra Flemming-bøgerne eller anden F.D.F.-literatur. Han var ironisk og barsk — også i sin munterhed, og han var en streng lærer, der fordrede meget. Han underviste helst i matematik, fysik og naturhistorie — mærkelig nok ikke i botanik. Efter samtlige vidnesbyrd var han i disse fag en frem-

*) Jul. Schade skriver: „Jeg har i „Månedsskrift for Literatur" søgt at forsvare Melchiors metode, ligesom jeg ved samme lejlighed har bemærket, at den måde, hvorpå han førte os ud i naturen og lærte os at omgås med den, ikke blot bidrog meget til på en behagelig og gavnlig måde at udfylde mange av vore fritimer, men tillige har en ikke ringe del i den glæde, hvormed de fleste disciple fra den tid tænker tilbage på deres skoletid.

ragende underviser, der forstod at lempe sig efter elevernes evner og gøre selv det vanskeligste forståeligt.

Man kan trygt sige, at Hrlfsh. aldrig før og næppe siden har haft en lærer, der så fuldstændigt ofrede sig for stiftelsen og helt helligede sig drengene. Men her skal ikke tegnes noget glansbillede. Man har sagt, at der er altid en skavank ved det, der duer, og det passer på Melchior. Lad mig først nævne hans begrænsning. Som den børne-ven, han var, knyttede han de mindre — de to yngste av de fire klasser — stærkest til sig. De var alle „Melchiorianere". Av de ældre fastholdt han egentlig kun dem, der havde særlig interesse for hans fag — men det var mange, han fik gjort interesserede, — men i disse ældre årgange kom rektorerne, der var betydelige humanister, til at spille en større rolle, og disciplene blev „Brorsonianere" og senere „Dickmanianere". Man skal dog ikke tro, at han ingen interesse havde for de ældre. Dengang tog man jo studenter-examen ved universitetet. Når skolen havde et hold til examen, tog Melchior til København for at være disciplene til hjælp med råd og dåd i den spændende tid. Derinde samledes gamle herlovianere om ham, og han var den første, der fik gamle elever til i større antal at gæste deres gamle skole og deltage i dens fester. Lektor Frazer skriver i „Herloianersamfundet gennem 100 år", der udkom 1950, bl. a. at „om den generation, der udgik fra skolen i hans tid, kan man i virkeligheden sige, at det var den første, der siden hen følte sig som „herlovianere"."

Melchiors svagheder trådte bl. a. frem, når han underviste i andre end sine yndlings-fag. Det hændte, at han måtte vikariere i hebraisk, men dansk-timer havde han stadig. Hans undervisning skal i dette fag have været mislykket indtil

det parodiske — ifølge den ellers beundrende Jul. Schade. Disciplene lærte mere dansk i Brorsons latin-timer end i Melschiors dansk-timer. —

Skolens disciplin hvilede væsentligt på Melchior, og han var en streng disciplinens mand, hvad der nok kunde skabe modsætninger — særlig til de ældre elever. Tobaksrygning var jo forbudt. Blev der fundet en pibe hos en discipel, kunde han gøre det til en begivenhed, der satte hele skolen i oprør. Men hans pædagogik var ikke kedelig. Han opdagede fx. engang, at en del ældre disciple røg. Han anså det for umuligt at udrydde dette og tillod da dem, man havde opdaget, at fortsætte, mod at de havde ansvar for, at ingen andre begyndte!

Han rasede — med god grund — mod brug av brændevin. Selv hverken røg han eller drak brændevin, mens han godt kunde lide et glas punch — den nordiske drik, sa han — mellem gode venner. Overtrædelser av brændevins-forbudet blev strengt straffet. — Kårtspil var banlyst. Han ivrede med rette derimod, da det var Halv-tolv og anden hasard, der gik i svang. Så lærte han synderne at spille l'hombre. Det havde de så lov til, når de forud meldte det til ham.

Konflikter med disciple kunde være alvorlige nok. Det hedder hos Sibbern, at da udrettede Brorsons alvors-ord ofte mere end Melchiors stok. Det gled dog altid ret let i lave. Værre var stridigheder med kolleger og overordnede, navnlig skoleherrerne — således kaldtes bestyrelsens formand. Melchior var som andre idealister ofte stejl. Egentlig hidsig var han ikke, men hans fyrighed var ofte lidenskabelig, og da han, som Sibbern siger, gerne vilde „explicere alt, endog det,

der mest forstod sig af sig selv, hvilket han iøvrigt ikke kunde gøre uden langsomt formedelst noget vist stammende i hans tale," så fatter man, at han har været drøj at forhandle med.

Han var dog en vennesæl natur, og både Brorson og Dickmann var overlegne nok til at se hans værdi for skolen og give ham plads til at udfolde sig, og det tjener dem til ære.

Rent galt blev det, da den kendte kancellipræsident P. Chr. Stemann i 1824 blev skoleherre. Han var dybt konservativ og imod Melchiors reform-iver. Stiftelsens økonomi var ved hans tiltrædelse aldeles ødelagt. Stemann var en fremragende administrator og fik med hård hånd forholdene bragt på fode. Lærer-lønningerne blev skåret ned, skønt de var ringe nok, og al pensionering ophørte. Om det så var enken efter A. W. Brorson, der i mere end 40 år havde været knyttet til skolen, fik hun ingen pension. Men også i skolens indre forhold blandede han sig. I over 20 år havde Melchior haft en ledende stilling*). Den fratog han ham til så stor ærgrelse for den ærekære og uselviske mand, at det nok var medvirkende årsag til hans død. Stemann fik stiftelsens pengevæsen i orden, men de dygtige lærere rejste og lod sig ikke erstatte, så skolens anseelse og elevtal dalede.

★

Man kunde ikke vente, at en mand, der så helt levede for og med sit skole-arbejde og sine drenge, skulde få tid til forfatterskab. Ikke desto mindre blev han Herlufsholms historieskriver. Vi vil her nøjes med at nævne den store bog på mere end 500 sider, som han i 1822 udgav: „Historisk Efterret-

*) I D. biograf. håndlexikon siger mag. scient, Stamm stærkt, at han „var i en lang årrække i virkeligheden den, der styrede skolen."

ning om den frie adelige skole Herlufsholm". Bogen kan læses den dag i dag. Stoffet er ordnet, så man let finder de oplysninger, man søger, og fremstillingen er god og levende. Melchior begynder helt forfra med Peder Bodilsens stiftelse av benediktiner-klostret i Næstved 1135 på Erik Emunes tid, og både fra trykte dokument-samlinger og fra skolens arkiv fremdrager han mange aktstykker. Skildringen av Herluf Trolle og Birgitte Gøye er udførlig og meget smuk. Det er både stiftelsens og skolens historie, der behandles, og man får klare billeder både av undervisning og levevis gennem tiderne. — Her kan vi ikke gå ind på dette smukke værks indhold, men den, der vil studere Herlufsholms historie, kommer ikke udenom det. Arbejdet er udsprunget av hans kærlighed til den skole, han ofrede hele sit liv, og det viser, at hans interesser spændte videre end til hans specielle fag.

Han vilde gerne ha skrevet lærebøger i matematik og fysik, men fik aldrig tid. Han måtte nøjes med at lade disciplenes lærebøger gennemtrække med hvide blade, hvorpå de noterede hans rettelser og tilføjelser.

★

Skønt Melchior var blevet dr. philos. på en pædagogisk avhandling, og hans hovedværk er bogen om Herlufsholm, var det dog zoologien, der gjorde hans navn kendt i videre kredse. Hans eneste offentliggjorte arbejde i dette fag var en bog, han skrev som besvarelse av en prisopgave, som „Det kgl. danske Landhusholdningsselskab" udskrev om en skildring av de danske vertebrater, dvs. hvirveldyr. Man vilde dog også tage hensyn til mindre omfattende besvarelser. Melchior skrev kun om pattedyrene. Hans bog omfatter også

Norge, hvad ingen havde bedt om, men det skete av patriotiske grunde — adskillelsen smertede endnu. Titelen blev: „Den danske Stats og Norges Pattedyr". Da han kun delvis havde besvaret opgaven, kunde han ikke få hele prisen, men fik den halve. Censorerne fremhævede, at bogen bragte adskilligt nyt, at beskrivelserne var efter naturen og ikke literære overtagelser og — navnlig—at der var lagt vægt på skildring av dyrenes levemåde, og at dette for Danmarks vedkommende skyldtes egne iagttagelser. Tilmed var bogen let og underholdende skrevet. I vore dage kan det måske undre at se forf.s livssyn komme til orde i et arbejde av denne art i en bemærkning som flg.: „... hvorfor og den Viisdom, som ordnede alt i Naturen, har indrettet det således, at de Hvaler, der nære sig af de mindste Dyr, have de fleste og mest tætsiddende Barder."

Helt færdig til trykning var den ikke, da den blev indleveret. Melchior ønskede både at foretage rettelser og gøre tilføjelser. Det nåede han ikke. Han døde 1831, og bogen blev udgivet 1834 av hans elev, pastor Sophus Zahle, der meget vel var i stand til at foretage både rettelser og tilføjelser. Skønt teolog havde han i sin ungdom været lærer i naturhistorie ved Metropolitanskolen i Kbh., et smukt exempel på en interesseret Melchior-elev. Han var iøvrigt far til den kendte institut-bestyrerinde, frk. Nathalie Zahle.

Melchiors zoologi er populær og suppleres derfor udmærket av de private „Optegnelser", der består av 24 „paragraffer", som han kalder dem, nedskrevet i årene 1807—1825. De viser ved mange henvisninger til lærde værker, at forf. havde fornøden videnskabelig oppakning. De fortæller også — hvad bogen ikke gør — at han havde sans for den

videnskabelige detaille. Hans beskrivelse av fugle er så indgående og udtømmende, at vi synes det er pedantisk. Han opstiller et sted på grundlag av målinger av elleve firben et skema, der viser forholdet mellem kroppens og halens længde hos dette dyr, lacerta agilis, med omhyggelig redegørelse for de undersøgtes køn. Mange av „Optegnelserne" handler om fugle, og Melchior skriver ligefrem, at det er hans tanke at udgive en Ornithologia Danica, men det nåede han aldrig. Prof. Sibbern nævner i sin tidligere omtalte mindetale en ny-opdagelse angående mus. Jeg ved ikke, hvad det sigter til. Zoologien nævner ikke sådan noget, der kunde udlægges som pral. Han var også den første, der opdagede og beskrev Hassel-snogen, der her hjemme kun er fundet på Vordingborgegnen.

Melchior var en omhyggelig iagttager, og hvor samvittighedsfuld, han var, kan ses av en enkelthed i hans bog. Han skriver om vandspidsmusen, at den har 6 par bug-patter, men tilføjer i en fodnote: „Dette anføres efter Bechstein, da forfatteren har glemt at observere patternes antal."

Nu og da er „Optegnelserne" i deres private form nok så levende som bogen. Det gælder fx. skildringen av odderens liv. En antydning i bogen udføres nærmere i optegnelserne: „Nys nævnte skytte, den agtværdigste skytte, jeg kender — (det var skytten Lange på herregården Saltøe i Karrebæk sogn) — har engang haft en hun-odder, som han havde opfødt fra unge. Den var meget kiælen, gik ud og ind i huset, vilde gierne klavre på stole og borde, åd alleslags mad ligesom en hund, men giorde en del skade ved at bide kyllinger og ællinger. Den gik undertiden i marken og blev borte en 8 dags tid. Da han havde haft den et par år parrede den sig i

marken og fik unger på hans høloft. Men da en kat åd dens unger, blev den derover ganske vild, løb bort og kom ei meere igien."

Egnens skytter og nogle bønder og fiskere — ligesom gamle elever — gjorde han til sine medarbejdere og meddelere. Fra Grønland fik han flere gange av gamle elever ting til sine samlinger, og han var meget ihærdig, kunde skrive både to og tre gange til samme mand for at få tilsendt noget, som han mente fandtes på hans egn.

Da Sophus Zahle var blevet præst i Jylland, og Melchior hørte, der var sorte rotter på hans egn, fik han ham til at sende en hel familie, som han havde gående i længere tid. Men så lykkedes det et par brune rotter at bryde ind til dem, og de myrdede alle de sorte. Derved fik Melchior færten av, hvorledes det gik til, at den sorte rotte forsvandt allevegne, hvor den brune trængte frem.

Om rotter har „Optegnelser" også en skildring, der kun antydes i bogen: „År 1822—23 var der i min Gård og Stald en uhyre Mængde Rotter (mus decumanus), men først i August 1823 forsvandt de alle, og den Lugt, jeg mærkede i Stalden, overbeviste mig om, at de måtte være døde, formodentlig af smitsom Sygdom. I nogle Måneder derefter såe jeg i Stalden, hvor de forhen vrimlede, ei en eneste, men kunde endog lade Fødevare ståe der, uden at de blev rørte. Strax efter Julen begyndte nogle igien at vise sig, og i Sommeren 1824 vare de omtrent lige så talrige som forhen. Det samme Phænomen har jeg også forhen iagttaget og formoder, at denne pludselige Forsvinden har frembragt den Tanke, at de vandrede bort, hvorfor man har kaldt dem Van-

dringsrotter." — Ikkesandt, der har været hyggeligt på Herlufsholm!

Melchiors bog om de danske pattedyr er en smuk bog på lidt over 300 sider med en del farvelagte billeder. Det er — som sagt — vistnok den første naturhistorie, der er skrevet på dansk.

★

Da Melchior døde 1831 var han en nedbrudt mand. Et ulykkestilfælde og en nyresygdom havde svækket ham, og modgang, navnlig Stemanns hårdhændede optræden gjorde ham forpint. Men hans elever glemte ham ikke. I 1833 rejste de ham et monument på Herlufsholms kirkegård. Det er tegnet og udført av billedhuggeren H. E. Freund. Mindesmærket nærmest vrimler av dyr. De har ingen billedlig betydning, men skal kun antyde, at han var zololog. Desuden er der på stenen et marmor-relief av en lærer med et par elever, men intet portræt. Monument-udvalget kendte kun en silhuet av tvivlsom lighed. Mærkeligt nok, da der som nævnt fandtes gode billeder. På stenen står der bl. a.: „*Hans Bøchman Melchior,* Herlufholms trofaste og nidkære søn, barndommens muntre ven og retsindige leder, naturkyndighedens varme og virksomme befordrer — satte disciple og venner dette minde."

Bidrag var kommet fra hele landet, 5 fra Grønland. Ved avsløringen blev hovedtalen holdt av ingen ringere end professor F. C. Sibbern.

At Melchior ikke blev hurtigt glemt, fremgår også av, at den før nævnte pastor Sophus Zahles søn, P. C. Zahle, i 1859 oversatte og udgav hans doktordisputats fra 1801.

En slags fortsættelse i slægten fik Melchiors pædagogiske gerning. Han havde en bror, der var læge i København, men døde 1810, 33 år gl. Han efterlod sig en søn: Henrik Emil Melchior, der blev opdraget på Herlufsholm hos sin farbror og elskede ham. H. E. Melchior grundlagde i 1839 den kendte Melchiors borgerskole i Kbh., og den indtog i trekvart århundrede en smuk stilling i københavnsk skole-liv. —

Nede i Nyhave ved Herlufsholm er der en idyllisk plet, hvor en kilde kaldes Melchiors kilde. Også den minder om den gamle lærer og professor fra oplysningstiden.

LITERATUR

H. B. Melchiors doktordisputats (1801) på dansk: „Om opdragelse ude og hjemme." Fra latin ved P. Chr. Zahle. (1859).

— : Indbydelsesskrift til Herlufsholms Fest for sin Stifter, Rigsadmiral Herlof Trolles trehundredårige Fødselsdag den 14. jan. 1816.

— : Historisk Efterretning om den frie adelige Skole Herlufsholm. (1822).

— : Den danske Stats og Norges Pattedyr. Et Prisskrift — udgivet efter Forfatterens Død af Sophus Zahle. (1834).

— : Miscellanea poetica & prosaica. 1793 (avsluttet ca. 1825) utrykt.

★

Prof. Dr. Frederik Christian Sibbern: Til Minde om Hans Bøchman Melchior. (1834).

Pastor Julius Schade: Erindringer fra Herlufsholms Skole i Årene 1820—26. Ved Arkivar F. J. West. (1924).

Dansk Biografisk Leksikon. Biografi ved Bjørn Kornerup.

„Skovkloster — Herlufsholm. 1135—1935." (1935).

„Herlovianersamfundet gennem 100 År." (1950).

Efterskrift:

Det var mig ukendt, hvad det var for en nyopdagelse i muse-familien, Sibbern omtaler som en av Melchiors fortjenester. Imidlertid læser jeg nu i „Information" for 12. februar 1958 i en artikkel om Skovmusene bl. a. følgende: „Indtil for 100 år siden gik to forskellige mus under denne betegnelse, og det var en mand ved navn Melchior, som var skarpsindig nok til at se forskel. Nu erkender vi, at der findes to arter, en større og en mindre." Helt glemt av fag-fæller er han altså ikke endnu!